

**CAMPANIA SOVIETICĂ DE LICHIDARE A
LOCAȘURILOR DE CULT DIN MOLDOVA
(ANII 50-60 AI SEC. XX)**

Petru Furtună, doctor în istorie

Confruntarea bisericii ortodoxe din Basarabia cu regimul sovietic de ocupație este o temă care deocamdată rămâne foarte slab studiată, cu toată schimbarea pozitivă de atitudine față de credință, care s-a produs după dispariția imperiului sovietic. Sunt doar câteva studii¹ și documente² publice în acest răstimp precum și un număr ceva mai mare de publicații în presă.

Biserica basarabeană are o istorie foarte bogată, rolul ei în viața cultural-spirituală a populației ținutului fiind greu de estimat. Ocupația sovietică din 1940 și recuperarea din 1944 au schimbat radical statutul ei în ținut, prin declanșarea unui proces de marginalizare și lichidare a locașurilor de cult.

Din războiul al doilea mondial, biserica, tot așa ca și întreaga societate, a ieșit cu grave pagube, multe biserici fiind distruse, avariate sau jefuite. Altele au încetat să funcționeze în urma refugierii multor preoți³ la vest de Prut sau a arestării, deportării și nimicirii lor la scurt timp după intrarea trupelor sovietice în Basarabia.

După reocuparea sovietică din 1944, în ținut existau în jur de o mie de biserici ortodoxe, dintre care, conform documentelor oficiale sovietice, funcționau doar ceva mai mult de 600 de biserici⁴. Noile autorități, comuniste, făceau tot posibilul ca bisericile să nu fie deschise, nu admiteau construirea de biserici noi sau întoarcerea preoților la vechea lor ocupație, cu atât mai mult nu erau permise pregătirea și hitoronirea de noi slujitori ai credinței.

Politica ateistă și antibisericească a noului regim avea însă de înfruntat religiozitatea unei populații foarte numeroase. Zilnic, autoritățile de stat și cele ecleziastice primeau mii de sesizări din partea populației pentru redeschiderea bisericilor care nu

funcționau, deschiderea de locașuri noi, trimiterea de preoți. Credincioșii și preoții luptau cu înverșunare împotriva restricțiilor impuse bisericii de organele administrării publice locale, întâi de toate împotriva încercărilor secretarilor de partid și ale președinților sovietelor sătești de a interzice oficierea serviciului divin și ritualurilor creștine⁵. S-ar părea că dezmațul ateist sovietic trebuia să ducă la scăderea religiozității populației, dar în realitate aceasta înregistra un ascendent destul de pronunțat. Explicația acestui proces moral-psihologic se află poate nu atât în tradiția religioasă cât în caracterul regimului sovietic. Drept urmare a naționalizării și colectivizării, milioane de oameni au fost lipsiți de mijloace proprii de producție și transformați în sclavi ai statului totalitar. De aceea instaurarea puterii sovietice în Basarabia i-a decepționat în scurt timp chiar și pe admiratorii ei. În acea situație, religia devenea singurul reazem și singura nădejde pentru o imensă masă de nemulțumiți.

Evident, autoritățile se vedeau forțate să ia măsuri de limitare a influenței bisericii. De fapt statul sovietic nu a încetat nicicând să promoveze această politică. În Moldova postbelică, o numeroasă armată de funcționari din variate servicii și departamente de stat, de toate nivelele, n-au încetat nici o clipă să limiteze, cum am mai spus, activitatea bisericilor și să exercite o puternică presiune descurajatoare asupra preoțimii. Anual, sute de preoți erau puși sub urmărire, cercetați, arestați, deportați sau întemnițați⁶. Totodată biserica este supusă presiunii unui foarte împovărător regim fiscal, mai ales, prin înfiorătoarea „postavkă”. Dosarele de arhivă abundă de cereri și plângeri ale preoților și credincioșilor privind zdrobitoarele corvezi impuse locașurilor de cult.

Dar autoritățile nu se puteau mulțumi cu aceste acțiuni, de vreme ce interesul populației față de credință nu se diminua. În 1950 delegatul bisericii ruse pe lângă guvernul Moldovei, Romenski, raporta la Moscova cum că influența bisericii în ținut era în continuă scădere și că numărul credincioșilor se reducea, din care cauză preoții și-ar fi părăsit parohiile⁷. Dar același Romenski

va semnala peste șapte ani o cu totul altă situație: o mare activitate a clerului și a credincioșilor, care adresau, preciza el, organelor abilitate sute de cereri de deschidere a bisericilor cu sute și mii de semnături⁸.

Într-adevăr, în pofida rezistenței înverșunate a autorităților, se constata o creștere a numărului bisericilor care funcționau. În 1959, A. Olenik, care între timp îl înlocuise pe Romenski în funcția de responsabil al guvernului RSSM pentru problemele cultelor și care se arătase mult mai zelos decât predecesorul său în lupta împotriva credinței, consemna: „Din observațiile noastre și din studierea activității bisericii și a preoțimii, ca și din materialele și datele concrete de care dispunem, se vede că religiozitatea populației republicii, atât în sate cât și în orașe, este foarte ridicată. Confirmarea se află în marea frecvență a bisericii de către credincioși, mai ales la astfel de sărbători precum Paștele, Crăciunul, Troița, hramurile și altele. În zilele acestor sărbători mulți colhoznici și o parte a muncitorilor nu ies la muncă. Pretutindeni, mai ales în sate, se îndeplinesc pe larg variate ritualuri religioase așa ca botezul copiilor, cununia în biserică, îngroparea decedaților cu participarea preoților, sfințirea caselor și a.”⁹.

Mai mult de atât, moldovenii cereau tot mai insistent ca slujba în biserici să se facă în limba română și ca ierarhii necunoscători ai acestei limbi să fie înlocuiți cu localnici care în contactele cu masele de credincioși moldoveni să poată comunica în limba lor. Spicuim dintr-un document adresat în iulie 1955 responsabilului din guvernul sovietic pentru problemele cultelor precum și președintelui Sovietului Suprem al URSS K. Vorosilov: „Noi, moldovenii ..., ne simțim obijduiți și dați uitării. Pe când alte naționalități precum ucrainenii, polonezii, evreii, gruzinii, armenii ș.a.m.d. au posibilitatea să-și asculte înalții lor păstori în limba maternă, noi, moldovenii, demult suntem lipsiți de această posibilitate ... Episcopul nostru nu știe nici un cuvânt moldovenesc, cu toată aflarea lui îndelungată în Moldova în această înaltă funcție

de conducere. Ascultându-l în Catedrala din Chișinău, relatează în continuare suplicanții, nimeni dintre noi nu am putut înțelege nici o vorbă din cuvântarea conducătorului nostru spiritual, care nu cunoaște limba noastră maternă”, după care este formulată explicit cererea ca locul de episcop să fie încredințat unei persoane care să officieze slujbele în limba română¹⁰.

Astfel, în loc să fi ajuns să lichideze credința, așa cum și-o doreau, autoritățile se pomeniseră în situația de a fi solicitate să contribuie la răspândirea și consolidarea ei. Întrucât nu putea ceda și nici rămâne pasiv, ceea ce pentru stăpânire ar fi fost la fel de rău, statul a trecut la realizarea unui amplu program de reducere a religiozității populației prin marginalizarea maximum posibilă a bisericii.

Către sfârșitul anului 1958, guvernul sovietic adoptă câteva hotărâri, în baza cărora a fost elaborat un vast program de lichidare a bisericilor și mănăstirilor. În conformitate cu acel program, în următorii doi ani în Moldova a fost desfășurată o campanie largă și foarte insistentă de închidere a locașurilor de cult. În acțiune s-a implicat guvernul local și conducerea organizației republicane de partid, organele de represiune și în primul rând subdiviziunea de aici KGB-ului. Documentele de care dispunem permit să urmărim tactica folosită de aceasta din urmă. O metodă încercată era compromiterea cu ajutorul agenturii KGB-iste a celor mai cinstiți și activi preoți, învinuirea lor de neloialitate față de puterea comunistă și, ca urmare, îndepărtarea de la parohii sau chiar întemnițarea lor. În parohiile devenite libere în urma îndepărtării de acolo a parohilor, fie în modul menționat, fie altfel, nu se admitea trimiterea altor preoți. Preoților le era interzis, de asemenea, să facă slujbă în câteva biserici parohiale. Ca urmare a reducerii numărului preoților și a interzicerii slujbei prin cumul, numărul bisericilor care funcționează s-a redus de la 546 la 385. S-a lucrat și asupra reducerii bruște a intrării tineretului din Moldova în instituțiile de învățământ teologic. Dacă în 1957 în seminarele teologice au fost primiți 17 oameni, în 1958, din 40 câți au depus cereri, au fost

înscriși doar 8, iar în 1959 au fost depuse 9 cereri și a fost primit doar unul.¹¹

Prin anii 50, în sate și în anumite locuri din afara așezărilor (răscruci de drumuri, fântâni etc.) erau numeroase răstigniri, troițe, pietre funerare și cruci. După declanșarea campaniei de închidere a bisericilor și mănăstirilor, toate acestea, dacă evitau distrugerea sau arderea, erau ascunse de văzul credincioșilor în curțile bisericilor sau în cimitire.¹²

Agresivitatea cinică cu care KGB-ul lupta împotriva bisericii și a credincioșilor se regăsește și în activitatea funcționarilor de stat responsabili pentru problemele cultelor.

După menționatele hotărâri ale guvernului sovietic de la sfârșitul anului 1958, s-a trecut la închiderea în masă, delaolaltă a bisericilor. Vom arăta câte biserici au fost lichidate, fără a numi satele și raioanele în care acestea se aflau, pentru a nu înșira informația pe un spațiu prea întins:

La sfârșitul anului 1959 au fost scoase din registrul de stat, adică au fost declarate inexistente, 159 de biserici din 38 de raioane ale republicii care fuseseră lichidate pe parcursul aceluși an¹³;

în anul 1960, în luna iunie au fost lichidate 14 biserici, în august -26, în octombrie - 32, în noiembrie - 32;

în anul 1961, în aprilie - 14 biserici, în decembrie – 19 biserici;

în anul 1962, luna mai-19 biserici, în august - 19, în decembrie - 10;

în anul 1963, în luna august-8, în septembrie - 8, în octombrie -15;

în anul 1964, în luna aprilie - 8 biserici¹⁴.

Un document foarte interesant datând din iulie 1961 semnat de Oleinik, relatează despre închiderea Catedralei din Chișinău, și începea astfel: „Am primit decizia Sovietului pentru afacerile bisericii ortodoxe ruse de pe lângă Sovietul de Miniștri al URSS din 1 iunie 1961, proces-verbal nr. 8, privind excluderea din registrul a comunității religioase și a catedralei din Chișinău,

clădirea acesteia urmând a fi folosită pentru muzeu”. După care Oleinik informează autoritățile chișinăuiene că a dat dispoziție să evacueze Catedrala la biserica Ciuflea, unde, în afara unui WC, nu avea voie să construiască nimic¹⁵.

Unul din motivele închiderii bisericilor, invocat cu perseverență de către autoritățile sovietice, era pretinsa scădere a religiozității populației. Se inventau chiar și metode de calculare a nivelului religiozității. Astfel, la o întrunire cu secretarii de partid din raioane, Oleinik, fiind întrebat cum să se stabilească gradul religiozității unei localități, a răspuns cât se poate de limpede: „Numărul minimal al credincioșilor trebuie calculat astfel. Dacă biserica are o sută de metri pătrați, socotiți câte patru oameni la un metru pătrat și astfel veți avea 400 de oameni [credincioși]”¹⁶.

Persecuțiile împotriva credinței, închiderea bisericilor și mănăstirilor au provocat mari nemulțumiri în rândul credincioșilor, nemulțumiri care au luat cele mai variate forme: de la plângeri și cereri până la revoltă cu arma în mână. Organele de stat de la Chișinău și din centrul imperiului sovietic erau sesizate în permanență de numeroase reclamații, proteste și rugăminți colective, semnate de sute și mii de oameni. Așa au procedat, de pildă, în 1960 credincioșii din satele Cociulaia, Scorțeni, Clocușna, Cairaclia, Văsieni, din orașul Bălți¹⁷, de fapt, din toate localitățile unde autoritățile închideau bisericile. Uneori aveau loc ciocniri violente între credincioși și activiștii care se apucau să închidă locașurile de cult, cum a fost, spre exemplu, în martie 1960 în satul Verejeni, raionul Otaci. Într-o scrisoare cu 505 semnături, trimisă la guvern, enoriașii de acolo semnalau că președinții de colhoz și de soviet sătesc Vodă și Moscaliuc scosese ră din biserică inventarul de cult, l-au dus la oloinița din sat și i-au dat foc. Aceasta i-a determinat pe săteni să nu admită intrarea în biserică a activiștilor și a trimișilor de la stăpânire¹⁸.

Dar puterea se afla totuși în mâinile stăpânirii care era hotărâtă să deștrădăcineze credința. Nu avea cum reuși, întrucât credința poate supraviețui dispariției locașurilor de cult, însă, închizând cea

mai mare parte a bisericilor și ruinând astfel, în mare parte, organizarea ecleziastică pe care se fonda comunitatea creștină din ținut, autoritățile sovietice au izbutit să prejudicieze serios spiritualitatea și viața morală a populației basarabene.

Bibliografie

¹ Țurcanu, I. *Cine a închis bisericile și mănăstirile din Basarabia* // Cugetul, 2000, nr. 1(5), p. 26-29; Idem. *Moldova antisovietică: Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice, 1944-1953*. Chișinău, Ed. Prut Internațional/Știința, p. 143-147; Tangențial, chestiunea este examinată și în articolul dnei P. I. Pasikovskaia: *Operația „Sever”* // Tyragetia, 1992, vol. II, p. 330 - 333.

² В. И. Пассат. *Трудные страницы истории Молдовы: 1940-1950-е гг.* Москва, Изд. Тера, 1944, с. 583, 586-587, 607-608, 610-611, 646-647, 651-652.

³ Cifrele referitoare la preoții refugiați, ce pot fi întâlnite în variate scrieri, nu au nici o credibilitate, întrucât nu pot fi verificate.

⁴ Pasat, V. *Op.cit.*, p. 587.

⁵ *Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM)*, fond 3046, inv. 1, dosar 104, f. 130. Documentele de arhivă sunt foarte bogate în astfel de informații.

⁶ Pasat, V. *Op. cit.*, p. 584, 586 și a.

⁷ *Ibidem*, p. 611.

⁸ *Ibidem*, p. 647.

⁹ ANRM, fond 3046, inv. 1, dosar 91, f. 3.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 57, f. 94-95.

¹¹ Pasat, V. *Op. cit.*, p. 652.

¹² *Ibidem*, p. 653.

¹³ ANRM, fond 3046, inv. 1, dosar 10, f. 1-6

¹⁴ *Ibidem*, dosar 106, f. 14, 213, 266, 281; dosar 110, f. 5, 132; dosar 122, f. 130-137, 274, 315; dosar 132, f. 36, 59, 75; dosar 144, f. 51.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 110, f. 66.

¹⁶ *Ibidem*, fond 2848, inv. 2, dosar 363, f. 94.

¹⁷ *Ibidem*, fond 3046, inv. 1, dosar 104, f. 32, 67, 84, 86, 89, 135, 141, 150, 162, 164.

¹⁸ *Ibidem*, dosar 103, f. 192.

ELEMENTE DE COMUNICARE INTERCULTURALĂ

Antoci Arina, doctor în filosofie, lector superior, UASM
Doba Nadejda, magistrul în istorie, asistent universitar, UASM

Comunicarea depinde mult de conceptul de cultură. Dar ce este cultura? Cultura nu are o definiție concretă, mai bine-zis, nu există o definiție standard a culturii. Ea se pretează, conform unor autori (A. Moles), la o „definiție deschisă”. În general, însă, *cultura este percepută ca un sistem de valori, idei și atitudini, prin care omul sau grupuri sociale își interpretează experiența istorică*. Aceste opere reprezintă valori și norme care sunt transmise din generație în generație, asigurând astfel continuitatea vieții umane. Adeseori, cultura este privită ca elementul esențial, care ne deosebește de animale.

Cultura reflectă sub toate aspectele modul de viață al unui grup de oameni, popor, societate, cuprinzând atât moștenirea materială (obiectele de artă, lucrurile materiale de uz general, banii, bisericile, clădirile etc.), cât și moștenirea nematerială (simbolurile, limba, normele sociale și de etică, obiceiurile, crezurile etc.).

Cultura se constituie și dintr-o moștenire socială prin modelele învățate de gândire, de percepție, atitudini și comportamente. Moștenirea religioasă, ca parte a culturii, își pune și ea amprenta asupra comportamentelor unor grupuri.

Ca programare mentală colectivă a oamenilor, cultura influențează atât asupra comunicării verbale prin intermediul limbii vorbite, cât și, mult mai subtil și profund, asupra